

EVROPSKÁ UNIE A JIŽNÍ KAVKAZ

Michal Thim

listopad 2007

Tato studie je nezávislou analýzou autora. Názory vyjádřené v textu nemusí být nutně stanoviskem Asociace pro mezinárodní otázky.

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Jižní Kavkaz nabývá na důležitosti, což nezůstalo nepovšimnuto v institucích Evropské unie. Geografická poloha předurčuje jižní Kavkaz k roli alternativní transportní trasy pro ropu a zemní plyn těžené v Kaspickém moři a střední Asii. Pro Evropskou unii hledající cesty k diversifikaci energetické závislosti na těchto surovinách dovážených především z Ruska je Kaspické moře jednou z mála vhodných alternativ. Region má rovněž nemalý potenciál jako dopravní křižovatka mezi Evropou, Středním východem, Střední Asií a Ruskem. EU proto v minulosti finančně podpořila regionální projekty TRACECA (TRANsport Corridor Europe Caucasus Asia) a INOGATE (INterstate Oil and GAs Transport to Europe). Zdárné naplnění smyslu těchto projektů ovšem komplikují nevyřešené, tzv. „zamrzlé“, konflikty v regionu.

Díky svému geopolitickému významu je jižní Kavkaz rovněž průsečíkem řady vzájemně si konkurujících zájmů. Rusko je po krátkém intermezzu způsobeném rozpadem SSSR výrazně přítomno od poloviny 90. let. Surovinové bohatství Kaspického moře přilákalo USA a jako významní regionální aktéři vystupují i Írán a Turecko.

Jižní Kavkaz je zároveň regionem velmi problematickým. Ze tří států regionu se Arménie s Ázerbájdžánem nalézají kvůli sporu o Náhorní Karabach ve stavu „ani válka, ani mír.“ Případné obnovení konfliktu nelze za těchto podmínek vyloučit. Jedním z praktických, a pro Arménii zásadních, dopadů je uzavřená hranice s Tureckem a Ázerbájdžánem. Gruzie na druhé straně čelí hospodářské blokádě ze strany Ruské federace¹ a vztahy mezi oběma státy se zhoršují od tzv. „revoluce růží“ z podzimu 2003 a následného zvolení Michaila Saakašviliho do funkce prezidenta země. Bezpečnostním problémem táhnoucím se od rozpadu SSSR a následného chaosu jsou tzv. „zamrzlé konflikty“. Kromě Náhorního Karabachu jde o dvě entity uvnitř mezinárodně uznaných hranic Gruzie -

¹ Od počátku října 2006 Rusko přerušilo dopravní a poštovní spojení s Gruzíí, od jara téhož roku je v platnosti dovozní embargo na gruzínské víno a minerální vodu.

de facto nezávislé – Tskhinvali/Jižní Osetie a Abcházie. Evropská unie samozřejmě není jediným hráčem, který má v regionu strategické zájmy. Hlavními aktéry v regionu byly donedávna Rusko a Spojené státy. Pro Rusko je jižní Kavkaz oblastí, ve které usiluje o exkluzivní vliv podle neepsané koncepce „blízkého zahraničí“. Spojeným státům se na druhé straně daří efektivně vyvažovat vliv Ruska. Pravděpodobně nejvýznamnějším produktem tohoto úsilí je ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan vedoucí z Ázerbájdžánu přes Gruzii do tureckého středomořského přístavu Ceyhan. Spojené státy rovněž představují významného finančního dárce zemím regionu.²

V geopolitickém soupeření na jižním Kavkaze je hlavní výhodou EU, že finanční pomoc, kterou poskytuje, není vnímána jako projev „imperiální“ politiky na „euroasijské šachovnici“. Institucionálním rámcem činnosti EU na jižním Kavkaze je od roku 2004 Evropská politika sousedství (European Neighbourhood Policy, ENP). Po dvou letech jednání přijaly všechny tři jihokavkazské republiky v listopadu 2006 akční plány ENP (Action Plans, AP). Unie, která používá celou škálu prostředků „soft power“, má potenciál být pro Gruzii, Arménii a v menší míře i Ázerbájdžán přitažlivou alternativou mocenského soupeření v regionu. Úspěch EU v regionu tím však zaručen není. Jedním z velkých úkolů pro EU musí být aktivní politika směřem k vyřešení „zamrzlých“ konfliktů, další výzvou je iniciování regionální spolupráce zahrnující všechny tři postsovětské republiky jižního Kavkazu. Jinými slovy jednat jako politický aktér a nikoli jen poskytovatel pomoci. Bohužel akční plány se o těchto krocích zmiňují jen ve vágních termínech.

2. HLAVNÍ VÝZVY PRO EU NA JIŽNÍM KAVKAZE

Evropská unie čelí v regionu jižního Kavkazu třem hlavním výzvám. První z nich je zefektivnění přítomnosti EU jako politické síly a finančního dárce. Druhou výzvou je větší angažovanost v řešení „zamrzlých“ konfliktů, konečně třetí, region svým významem přesahující, výzvou je budoucí podoba vztahů EU-Rusko.

² Od roku 1992 USAID poskytl 774 mil. USD Gruzii, 1.4 mld. USD Arménii a 200 mil. USD Ázerbájdžánu; Conflict Resolution in the South Caucasus, Europe Report No. 173, International Crisis Group, March 2006, <http://www.crisisgroup.org>

Unie je prostřednictvím finančních prostředků přítomna v regionu od roku 1991, nicméně úspěšnost EU nelze měřit jen množstvím alokovaných finančních prostředků, nýbrž je determinována aktivnější rolí EU jako politického hráče a to především v otázce řešení konfliktů v Abcházii, Jižní Osetii a Náhorním Karabachu. Vyřešení konfliktů, zejména v Gruzii, není zcela v ruském zájmu, a zatímco finanční pomoc se setkává se „shovívavým“ souhlasem Ruska, prozápadní ambice bývalých vazalů jsou předmětem periodických krizí ve dvoustranných vztazích mezi státy regionu a Ruskou federací.

Zvýšený zájem EU o státy v postsovětském prostoru přineslo rozšíření o 10 nových členů na jaře 2004. Toto rozšíření bylo rovněž hlavním impulsem pro zformulování nové sousedské politiky. Lze očekávat, že větší zainteresovanost v prostoru, který Rusko považuje za sféru výlučného vlivu, může způsobovat vážné napětí až krize ve vztazích EU-Rusko.

2. 1. EU JAKO FINANČNÍ DÁRCE

Hlavním finančním instrumentem pro východní politiku EU byl až do prosince 2006 program TACIS (Technical Assistance to Commonwealth of Independent States) v jehož rámci bylo mezi země jižního Kavkazu rozděleno bezmála 344,4 mil. € (viz příloha 5.1.). Dalšími významnými programy jsou/byly ECHO (European Commission Humanitarian Office) a Food Security Program. Celková pomoc adresovaná všem třem zemím dosáhla 1,3 mld. € v letech 1992-2006 (bez investic do projektů TRACECA a INOGATE).

TACIS ukončil svou činnost k prosinci 2006 a od počátku roku 2007 je nahrazen novým finančním institutem ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument), který je společný pro všechny země účastnící se ENP a Rusko. Pro období 2007 - 2013 je počítáno s rozpočtem zhruba 12 mld. €. Podle EU jde o 32% navýšení oproti rozpočtovému období 2000-2006. Pro země východní dimenze ENP jde zejména o kvalitativní změnu ENPI oproti TACISu. Nový finanční instrument má být více flexibilní, a na rozdíl od TACISu efektivnější v podpoře politických a hospodářských reforem.

2. 2. ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ

Zatímco se EU v regionu jižního Kavkazu vyskytuje jako významný finanční dárce, účast Unie na mírových procesech či na procesech vedoucích k vyřešení konfliktů již tak výrazná není. Faktem je, že ani v jednom ze tří případů se neúčastní jednání o vyřešení konfliktů. Na politické úrovni je zde málo vůle zaujmout rozhodnější roli. Nedostatek politické vůle ze strany EU může v konečném důsledku vést ke ztrátě důvěryhodnosti Unie (nejen) v regionu. V tomto směru je zejména potřeba deklarovat ochotu účasti na stávajících rozhovorech znesvářených stran.³ O to je třeba se pokusit zejména ve snaze odvrátit pravděpodobnost opětovného vypuknutí konfliktu v blízkém sousedství EU. Krátkodobým cílem by měla být účast na stávajících mírových procesech a s tím spojené úsilí o změnu dosavadních formátů jednání. Taková změna by měla umožnit přímou účast EU na jednáních a příspěvek EU do peacekeepingových misí. To se pochopitelně neobejde bez dohody s Ruskou federací.

Je však třeba přiznat, že i při maximální míře politické vůle ze strany EU není dohoda s Ruskou federací jistá. Rusko je v případě Abcházie a Jižní Osetie spíše stranou sporu, nikoli prostředníkem. To samozřejmě zásadně limituje ochotu Moskvy změnit vyjednávací formát. Zároveň není pro všechny státy Unie otázka vyřešení „zamrzlých konfliktů“ prioritou. To se v praxi projevuje na neformální dělení sousedské politiky na jižní a východní dimenzi, přičemž každá z nich je podporována jinou skupinou členských států. Znovuobnovení bojů na jižním Kavkaze je však natolik vážnou bezpečnostní hrozbou, že by ji měla EU reflektovat jako celek.

Problematická role Ruska je patrná v otázce budoucího statutu Kosova. Nejedná se o podporu Moskvy pro Bělehrad, ale spojování Kosova s budoucností Abcházie, Jižní Osetie a Náhorního Karabachu. Rusko dlouhodobě deklaruje, že vyhlásí-li Kosovo nezávislost za podpory USA a EU, reakcí Ruska bude uznání nezávislosti tří výše uvedených entit. Tuto možnost je třeba přiřadit k dalším rizikovým faktorům, kterým region bude muset v nejbližší době čelit.

³ Jde zejména minimálně o pozorovatelskou pozici v Společné kontrolní komisi pro Jižní Osetii, kde by EU doplnila OBSE. Řádnými členy komise jsou: Gruzie, Jižní Osetie, Severní Osetie a Rusko.

Ve Strategii posílení Evropské politiky sousedství⁴ je jednou z oblastí, které zasluhují pozornost, jmenována regionální integrace. Neexistence regionálního fóra činí oblast zranitelnou jak z hlediska vnitřní bezpečnosti, tak z hlediska vnějších vlivů. Strategie posílení ENP navrhuje vznik „Black Sea Synergy“, jež by měla být obdobou barcelonského procesu pro širší černomořský region. Iniciativa má zahrnovat černomořské členy EU (Bulharsko, Rumunsko), Turecko, státy účastníci se ENP (Ázerbájdžán, Arménie, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina) a Rusko. Zpráva německého předsednictví přednesená Radě ministrů v červnu 2007 mimo jiné uvádí: „zlepšená regionální spolupráce bude vytvářet nejen hospodářský zisk, ale může také pomoci vytvořit atmosféru politické důvěry v oblasti. To by mohlo dále vést k postupnému snížení napětí a vytvoření prostředí napomáhající k vyřešení tzv. „zamrzlých“ konfliktů.“⁵ Zpráva dále zmiňuje Organizaci černomořské hospodářské spolupráce (Black Sea Economic Cooperation Council, BSEC) jako potenciálního partnera iniciativy. „Black Sea Synergy“ by mohla být pozitivním krokem, je však nutné kriticky zhodnotit výsledky deseti let barcelonského procesu, na jehož zkušenosti se EU ve své iniciativě odvolává. Právě barcelonský proces má v oblasti řešení konfliktů výrazné deficity⁶. Spolupráci v kulturní a vzdělávací oblasti v oblasti Černého moře lze jen přivítat, není to však dostatečné bez přistoupení k řešení zásadních bezpečnostních problémů v regionu.

V červenci 2003 byla vytvořena funkce zvláštního představitele EU (EU Special Representative) pro jižní Kavkaz. Mandát EUSR spočívá mj. v podpoře politických a hospodářských reforem a prevenci a řešení konfliktů. V oblasti řešení konfliktů konkrétně v umožnění EU lépe podporovat OSN a OBSE.⁷ Na jaře 2006 došlo ke změně mandátu EUSR (v současnosti jím je švédský diplomat Peter Semneby⁸). Nový mandát umožňuje EUSR přispívat k řešení konfliktů a usnadnit jejich vyřešení v úzké spolupráci s OSN a OBSE⁹. To by mělo otevřít cestu k větší účasti EUSR na jednáních (byť jen jako

⁴ Strengthening The European Neighbourhood Policy: Presidency Progress Report, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_progress-report_presidency-june2007_en.pdf

⁵ Ibid.

⁶ nejedná se jen o blízkovýchodní mírový proces, ale rovněž o problém rozděleného Kypru

⁷ Joint Action 2003/496/CFSP, čl. 2 a 3

⁸ Prvním EUSR pro jižní Kavkaz byl od 7. července 2003 finský diplomat Heikki Talvitie. Peter Semneby je ve funkci od 1. března 2006.

⁹ Council Joint Action 2006/121/CFSP, čl. 3 (d)

pozorovatele). EUSR má rovněž k dispozici podpůrný tým, mezi jehož úkoly patří monitoring hranic Gruzie. Obecně však platí, že EU se v regionu soustředí spíše na rekonstrukci infrastruktury, než na opatření směřující k navázání důvěry mezi stranami konfliktu.

2. 2. 1. Gruzie

V Gruzii se jedná o dva konfliktní regiony: Tskhinvali/Jižní Osetie a Abcházie. Zhoršení gruzínsko-ruských vztahů po „revoluci růží“ v roce 2003, přineslo i zkomplikování situace v zónách konfliktu. Několikadenní boje v Jižní Osetii v srpnu 2004 představovaly největší porušení příměří od jeho uzavření v roce 1993. Ke zhoršení situace došlo i v Abcházii. Vinu na tomto z části nese nový gruzínský režim, který usiluje o rychlou změnu statu quo v obou regionech, které jsou podle principu mezinárodního práva o nezpochybnitelnosti hranic součástí Gruzie. Obě separatistické entity naopak argumentují protichůdným principem, jímž je právo na sebeurčení národů.

Gruzie hledá mezinárodní podporu pro nahrazení mírových jednotek SNS v Abcházii (z velké většiny tvořené ruskými vojáky) mnohonárodnostním útvarům pod hlavičkou OSN či NATO. Po 15 letech je zřejmé, že mírové procesy za současných podmínek nemají perspektivu výrazného posunu směrem k urovnání sporů. Nahrazení jednotek SNS v Abcházii mnohonárodnostními silami je jednou z variant, o kterou by měla EU usilovat. To pochopitelně vyžaduje i závazek do těchto mírových sil přispět. Gruzínský parlament navíc odhlasoval ukončení mandátu peacekeepingové mise SNS.¹⁰ Jaké to může mít následky není zcela jasné, Gruzie má zcela jistě právo mírové jednotky vykázat, ale nedá se očekávat vstřícný postoj Ruska a SNS jako celku. Bezprostřední reakcí na rozhodnutí Gruzie bylo prodloužení mandátu velitele mise SNS, který byl v Gruzii označen za nežádoucí osobu.¹¹ Předčasné prezidentské volby v Gruzii nemají potenciál situaci uklidnit. Naopak poslední výroky exprezidenta Saakašviliho (rezignoval 25. listopadu, aby mohl kandidovat v lednových volbách) naznačují, že Tbilisi

¹⁰ Decision Made to Cease Russian Peacekeeping, Civil Georgia, 31. 10. 2007, k dispozici z WWW: <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=16148> (4. 12. 2007)

¹¹ jednalo se o následek incidentu blízko abcházsko-gruzínské demarkační linie. Dne 30. pronikli ruští vojáci do mládežnického tábora Ganmukhuri kde fyzicky napadli tři gruzínské policisty, bezprostředně na to hlasoval parlament o ukončení mandátu mise SNS. Více viz Eurasia Daily Monitor, vol 4, issue 203, www.jamestown.org

se začíná klonit k silovému řešení sporu.¹² Reakce Moskvy může mít mnoho podob, ale nadcházející prezidentské volby v Rusku jsou spíše rizikovým faktorem.

Činnost EU v Gruzii se nyní omezuje na finanční pomoc misím OSN (Abcházie) a OBSE (Jižní Osetie). Dále na finanční podporu pro obnovu infrastruktury v post-konfliktních oblastech a pro menší projekty v oblastech přilehlých k linii příměří. Ve světle možné eskalace obou konfliktů je jasné, že dosavadní míra angažovanosti není dostatečná.

2. 2. 2. Náhorní Karabach

Při vyjednávání o akčních plánech ani Arménie, ani Ázerbájdžán netrvaly na konkrétních závazcích ze strany EU v otázce řešení konfliktu. V obou zemích je patrná „karabachizace“ politické scény. Robert Kočarjan, současný arménský prezident, je bývalým prezidentem Republiky Náhorní Karabach (RNK). Otec současného prezidenta Ázerbájdžánu Ilhama Alijeva se dostal k moci v přímé souvislosti s průběhem konfliktu v letech 1992-1994. Mezitím růst ázerbájdžánské ekonomiky a izolace Arménie narušuje rovnováhu sil v oblasti. To v kombinaci s faktem, že síly RNK¹³ okupují významnou část území, která nebyla v době existence SSSR součástí autonomní oblasti Náhorní Karabach, a výroky oficiálních představitelů na obou stranách, zhoršuje situaci a činí hrozbu obnovení konfliktu reálnější.

Nad mírovými rozhovory dohlíží „Minská skupina“ při OBSE za spolupředsednictví Ruska, Francie a Spojených států. Evropská unie ¹⁴se nejen neúčastní procesu, ale rovněž není aktivní v samotné oblasti konfliktu.

¹² Saakašvili oznámil, že konflikt v Jižní Osetii bude vyřešen během několika týdnů, maximálně měsíců po prezidentských volbách, které se konají 5. ledna. V obdobném duchu se vyjádřil i o Abcházii, viz 'S.Ossetia a Matter of, at Most, Months' – Saakashvili, Civil Georgia, 4. 12. 2007, k dispozici z WWW: <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=16489> (4. 12. 2007)

¹³ Z části tvořené jednotkami pravidelné arménské armády vykonávající zde povinnou vojenskou službu.

¹⁴ V Minské skupině je dále přítomno několik dalších členů EU, včetně České republiky. Na průběh jednání o vyřešení konfliktu to však nemá praktický význam.

2. 3. VZTAHY S RUSKOU FEDERACÍ

Politika EU v celé východní dimenzi ENP souvisí s vývojem vztahů EU-Rusko. V otázce „zamrzlých“ konfliktů mají EU a Rusko odlišné zájmy. Zatímco mírové vyřešení všech konfliktů na jižním Kavkaze je podmínkou pro úspěšnou politiku sousedství, ruská strana má zřejmý zájem na udržení statu quo. Z ruského pohledu to je velmi racionální volba. V případě Gruzie, jejíž politická reprezentace není Kremlu nakloněna, nulový pokrok v řešení obou konfliktů efektivně brání v cestě Gruzie do NATO a EU (a tedy definitivnímu vymanění se z politického vlivu Ruska). Konflikt o Náhorní Karabach zase drží Arménii v regionální izolaci (uzavřené hranice s Ázerbájdžánem a Tureckem, vynechání z regionálních projektů). Ve snaze tuto pozici oslabit, orientuje se Arménie na Rusko, ve kterém rovněž spatřuje garanta bezpečnosti proti „tureckému“¹⁵ nebezpečí. Z tohoto pohledu je ruská hrozba uznaná nezávislost Abcházie, Jižní Osetie a Náhorního Karabachu spíše pokusem zabránit jednotné pozici Unie.

„Cílem ENP je sdílet výhody rozšíření z roku 2004 se zeměmi v sousedství posilováním stability, bezpečnosti a blahobytu všech, jichž se to týká“¹⁶, s důrazem na oblasti vlády práva (rule of law), dobrého vládnutí (good governance), respektu k lidským právům, včetně práv menšin, prosazování dobrých sousedských vztahů a principů tržního hospodářství a udržitelného rozvoje. Vnímání aktivity EU v „blízkém zahraničí“ ze strany Ruska dobře ilustruje následující výrok současného vicepremiéra Ruské federace, do března 2007 ministra obrany Sergeje Ivanova: „...Potřebujeme zhodnotit dopady „faktoru nejistoty“, stejně jako vysokou úroveň existujících hrozeb. Nejjistotou myslíme politický nebo vojensko-politický konflikt či proces, který má potenciál způsobit přímou hrozbu ruské bezpečnosti nebo změnit geopolitickou realitu v oblasti strategických zájmů Ruska. Naším největším znepokojením je vnitřní situace v některých státech SNS, klubu bývalých sovětských republik, a v jejich sousedství.“¹⁷

¹⁵ tj. proti Turecku a Ázerbájdžánu

¹⁶ European Neighbourhood Policy Strategy paper, str. 3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

¹⁷ Sergei Ivanov: The New Russian Security Doctrine. The Wall Street Journal, 11 January 2006.

3. ALTERNATIVY VÝVOJE POLITIKY EU NA JIŽNÍM KAVKAZE

3. 1. AKTIVNÍ POLITIKA V REGIONU

Aktivní politikou je rozuměno efektivnější využívání potenciálu, který EU má. Jedná se zejména o přitažlivost integračního procesu a možnost zapojení se do něj. V horizontu 10-15 let není plné členství, o které nejvíce usiluje Gruzie, reálné. Jeho perspektiva je ale významným motivačním faktorem. EU by se proto neměla vzdávat doposud nejúspěšnějšího nástroje své zahraniční politiky. Aserivní postup EU však může vést k nežádoucímu zhoršení vztahů s Ruskou federací.

Scénář obsahuje:

- aktivní postup EU v otázkách nevyřešených konfliktů, zejména zvýšenou účast na nejvyšších úrovních mírových rozhovorů a působením na strany konfliktu, aby se vyvarovaly výroků a kroků, zhoršujících situaci
- postupně se prohlubující ekonomickou spolupráci mezi EU a partnery účastnící se ENP, která vyváží ztrátu pozic na trzích zejména v Rusku.
- vyváženou politiku vůči Rusku, která bude brát v potaz nejen zájem na dobrých vztazích s Ruskou federací, ale rovněž na potřeby svých partnerů v regionu

3. 2. POLITIKA „RUSSIA FIRST“

Rusko je významný partner a do budoucna se pravděpodobně prohloubí závislost Unie na ropě a zemním plynu dovážených z/přes Rusko. Upřednostnění zde chápeme ve smyslu ustoupení Rusku v otázkách, kde by mohlo dojít ke kolizím zahraničních politik obou celků. Jinými slovy: politiku v regionu jižního Kavkazu preventivně usměrňovat tak, aby se nedostala do kolize se zájmy Ruské federace. Při takovém scénáři by EU přestala fungovat jako politický aktér a dále by se soustředila na roli finančního dárce.

3. 3. STÁHNUTÍ SE Z OBLASTI JIŽNÍHO KAVKAZU

Souvisí s předchozím scénářem, s tím rozdílem, že by došlo k úplnému ukončení aktivit na jižním Kavkaze. Oba scénáře znamenají, že se EU vzdá jakýchkoli politických ambicí v regionu, včetně snahy o vyřešení konfliktů. Alternativa mocenskému soupeření USA a Ruska, kterou politika EU představuje, by tak zmizela. Úplné stáhnutí se je nicméně v současnosti pouze hypotetické. Nedá se však vyloučit a souvisí s širší otázkou pokračování evropského integračního procesu.

3. 4. ZACHOVÁNÍ STATU QUO

Tím je rozuměno pokračování stávající politiky EU v regionu. Z hlediska konfliktních oblastí jde zejména o setrvání na dosavadních pozicích – tj. financování projektů v oblasti rekonstrukce infrastruktury a podpoře misí OBSE a OSN. Z širší perspektivy jde o nejasnost ve strategických záměrech Unie na jižním Kavkaze a evropské části postsovětského prostoru jako celku. Tato nejasnost je přítomna v různých interpretacích sousedské politiky EU. Většina zemí, z jižního Kavkazu zejména Gruzie, deklaruje jako svůj cíl budoucí vstup do EU a ENP berou jako cestu k tomuto (byť vzdálenému) cíli. Neochota EU zaujmout stanovisko, daná vnitřní debatou o budoucí podobě EU, oslabuje potenciál, který EU na jižním Kavkaze má.

4. JIŽNÍ KAVKAZ A ČESKÁ REPUBLIKA

Česká republika začala jižní Kavkaz znovu objevovat zhruba ve stejné době, jako ostatní členské země EU včetně Unie samotné, tedy v průběhu „revoluce růží“ v Gruzii. Objem vzájemného obchodu s třemi jihokavkazskými republikami hovoří ve všech případech o růstu, na druhé straně rozdíl mezi jednotlivými zeměmi je značný. Nejvýznamnějším partnerem je Ázerbájdžán (bilance 2003: 71.5 mil. €, 2006: 812.9 mil. €), následovaný s výrazným odstupem Gruzii (2003: 3.6 mil. €, 2006: 39.2 mil. €) a Arménií (2003: 1.4 mil. €, 2006: 14.8 mil. €).¹⁸ Ve všech třech případech jde o desetinásobný nárůst během tří let.¹⁹

Ekonomické vazby by však neměly být jediným měřítkem aktivity ČR na Kavkaze. Jednou z dlouhodobých zahraničně politických priorit ČR jsou lidská práva. Jedním z praktických prostředků prosazování lidských práv je transformační spolupráce spočívající v asistenci cílovým zemím při přechodu k demokracii. Ze tří jihokavkazských republik je cílovou zemí transformační spolupráce pouze Gruzie. Vzhledem k unikátní zkušenosti ČR z přechodu k demokracii, kterou mohou cílovým zemím nabídnout jen ostatní země střední a východní Evropy, by měla být transformační spolupráce rozšířena i na Arménii a Ázerbájdžán. Více než o celkový objem financí jde v první řadě zejména o sdílení zkušeností obecně a podporu rozvoje občanské společnosti konkrétně. V rámci přehodnocení priorit české zahraniční politiky by měly být otevřeny zastupitelské úřady v Jerevanu a Baku, jejichž zřízení by vyvážilo zrušení zastoupení v zemích majících pro ČR menší důležitost (např. Jemen či Zimbabwe).

¹⁸ zdroj: Český statistický úřad

¹⁹ Hlavními vývozními komoditami ČR jsou stroje a dopravní prostředky, zbraně a munice, tržní výrobky tříděné hlavně podle materiálu (kovové výrobky), hlavními dovozními komoditami ČR jsou jedlé ořechy, díly a příslušenství ke kovoobráběcím strojům, rudy a koncentráty manganu. Informace převzata z www.businessinfo.cz. K dispozici z WWW: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/gruzie-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1001372/#sec2> (30. 11. 2007)

5. DOPORUČENÍ

Evropská unie by pro posílení své role v regionu jižního Kavkazu měla:

1, zvýšit svou participaci na mírovém řešení konfliktů formou zvýšení finanční účasti na jedné straně a účasti na politické úrovni mírových procesů na straně druhé. V tomto směru by měla usilovat o účast EUSR pro jižní Kavkaz na jednáních o urovnání sporů v Náhorním Karabachu, Jižní Osetii a Abcházii;

2, dát státům jižního Kavkazu jasnou perspektivu volného obchodu (Free Trade Agreement's) s podmínkami a časovým schématem;

3, deklarovat, že členství v Evropské unii je otevřeno všem státům jižního Kavkazu za podmínky, že splní potřebná kritéria. Perspektiva členství bude mít pozitivní dopad na ochotu podstoupit potřebné reformy především v případě Gruzie a perspektivně i Arménie. V krátkodobém a střednědobém horizontu se to projeví na implementaci akčních plánů ENP;

4, vést vyvážený dialog s Ruskou federací. Unie by neměla upřednostňovat ruské zájmy na jižním Kavkaze před zájmy ostatních partnerů, tj. Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie. V neposlední řadě sledovat zájmy EU v oblasti jižního Kavkazu. Vyřešení všech konfliktů mírovou cestou vedoucí ke stabilizaci regionu a využití potenciálu regionu je v zájmu všech zainteresovaných stran, nikoli jen v zájmu EU;

5, usilovat o závazek stran všech konfliktů v regionu, že se zdrží všech kroků, které by mohly zhoršit situaci. Při implementaci akčních plánů usilovat o konkrétní kroky vedoucí k pokojnému vyřešení sporů;

6, učinit závazek na vyslání mírových sil do Osetie a oblasti Náhorního Karabachu, bude-li dosaženo dohody; na této dohodě aktivně participovat;

7, v případě potřeby uvolnit dodatečné prostředky pro aktivity související s řešením konfliktů. Zaměřit se na navázání důvěry mezi stranami konfliktu, spolupráci občanské společnosti, navázání kontaktů v oblasti linie příměří apod. Za tímto účelem posílit zastoupení Evropské komise v Tbilisi a otevřít řádné zastoupení v Jerevanu a Baku.

6. PŘÍLOHY

6. 1. EU JAKO FINANČNÍ DÁRCE 1992–2006

	Ázerbájdžán (mil. €)	Arménie (mil. €)	Gruzie (mil. €)	jižní Kavkaz (mil. €)	TACIS 2000- 2006 (mil. €)	MEDA**** 2000-2006 (mil. €)
TACIS*	116,5	98,9	129	344,4	-	-
ECHO	82,7	68,8	102,2	253,7	-	-
FSP	77**	102,3	91	270,3	-	-
Ostatní	123,5	116,4	183	422,9	-	-
Celkem	399,7	386,4***	505,2	1291,3	5350	3140

zdroj: <http://www.europa.eu>

* v přehledu nejsou zahrnuty regionální projekty TRACECA a INOGATE

**platí pro období 1992-2004

***část prostředků byla poskytována již od roku 1991

**** MEDA byl finanční instrument pro země Euro-středomořského partnerství. Svoji činnost program ukončil, stejně jako TACIS, k 31.12.2006

6. 2. MAPA JIŽNÍHO KAVKAZU

Map of the South Caucasus

Copyright (c) 2002. RFE/RL, Inc.
 Reprinted with the permission of Radio Free Europe/Radio Liberty, 1201 Connecticut Ave., N.W.
 Washington DC 20036
<http://www.rferl.org>

6. 3. POUŽITÉ ZKRATKY

AP	Action plan
ECHO	European Commission Humanitarian Office
ENP	European Neighbourhood Policy
ENPI	European Neighbourhood and Partnership Instrument
ESDP	European Security and Defense Policy
EUSR	European Union Special Representative
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe
TACIS	Technical Assistance to Commonwealth of Independent States
TRACECA	Transport Corridor Europe Caucasus Asia

7. POUŽITÉ ZDROJE

Conflict Resolution in the South Caucasus, Europe Report No. 173, International Crisis Group, March 2006, <http://www.crisisgroup.org> (30. 11. 2007)

Council Joint Action 2006/121/CFSP, 21. 2. 2006, K dispozici z WWW:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_049/l_04920060221en00140016.pdf

(30. 11. 2007)

Council Joint Action 2003/496/CFSP, 7. 7. 2003, K dispozici z WWW:

<http://consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/L169-8.7.2003.pdf> (30. 11. 2007)

European Neighbourhood Policy Strategy Paper, 12. 5. 2004, K dispozici z WWW:

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (30. 11. 2007)

ENP Report a ENP Action Plan pro Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii, K dispozici z WWW:

http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm#1 (30. 11. 2007)

Neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, 11. 3. 2003, K dispozici z WWW: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (30. 11. 2007)

Strengthening the European Neighbourhood Policy, 4. 12. 2006, K dispozici z WWW:

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf (30. 11. 2007)

Strengthening The European Neighbourhood Policy: Presidency Progress Report, 18./19. 6. 2007, K dispozici z WWW:

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_progress-report_presidency-june2007_en.pdf (30. 11. 2007)

Michal Thim

Výkonný ředitel Výzkumného centra AMO. Analytik Centra pro oblast jižního Kavkazu, Turecka a problematiku východní dimenze Evropské politiky sousedství. Studuje magisterský program politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) je nevládní organizace založená za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám a již více než desetileté historii je AMO vnímána jako přední nezávislý zahraničněpolitický think-tank v České republice.

K dosažení svých cílů Asociace:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

VÝZKUMNÉ CENTRUM

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky bylo založeno v říjnu 2003 jako jeden z hlavních pilířů činnosti Asociace zaměřený na výzkum, analýzu a popularizaci výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky.

Náplní činnosti Centra je přispívat k identifikaci a analýze problémů důležitých pro zahraniční politiku České republiky a její postavení v současném světě. Centrum poskytuje nezávislé analýzy, vytváří prostor pro odbornou i veřejnou diskusi o problémech mezinárodní politiky a navrhuje jejich možná řešení. Činnost Centra lze rozdělit do dvou základních, vzájemně provázaných oblastí: výzkumu a expertní analýzy na straně jedné a prostředkování politického a odborného dialogu na straně druhé.